

احکام سیما

روح الله حبیبان

رهنما ۱۱۰

بسم الله الرحمن الرحیم

رهنمای ۱۱۰ (احکام سیما)

نویسنده:

روح الله حبیبیان

ناشر چاپی:

انتشارات آستان قدس رضوی - به نشر

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

رهنمای ۱۱۰ (احکام سیما)

مشخصات کتاب

سرشناسه : حبیبیان، روح الله، ۱۳۴۵ -

عنوان و نام پدیدآور : احکام سیما/روح الله حبیبیان ؛ تهیه و تنظیم اداره پاسخگویی به سوالات دینی آستان قدس رضوی.

مشخصات نشر : مشهد: آستان قدس رضوی،شرکت به نشر، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری : ۵۲ ص.: مصور (رنگی).

فروست : به نشر (انتشارات آستان قدس رضوی)؛ ۲۲۰۵ .رهنما؛ ۱۱۰.

شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۰۲-۲۷۱۰-۷

وضعیت فهرست نویسی : فیپا

موضوع : تلویزیون -- جنبه های مذهبی -- اسلام

موضوع : Television -- Religious aspects -- Islam

موضوع : مسائل مستحدثه

موضوع : *New problems (Islamic law)

شناسه افزوده : آستان قدس رضوی. اداره پاسخگویی به سئوالات دینی و اطلاع رسانی

شناسه افزوده : شرکت به نشر(انتشارات آستان قدس رضوی)

شناسه افزوده : Behnashr Company(Astan Quds Razavi Publications)

رده بندی کنگره : BP۱۱/۵ /ت۸ح۱۸ ۱۳۹۶

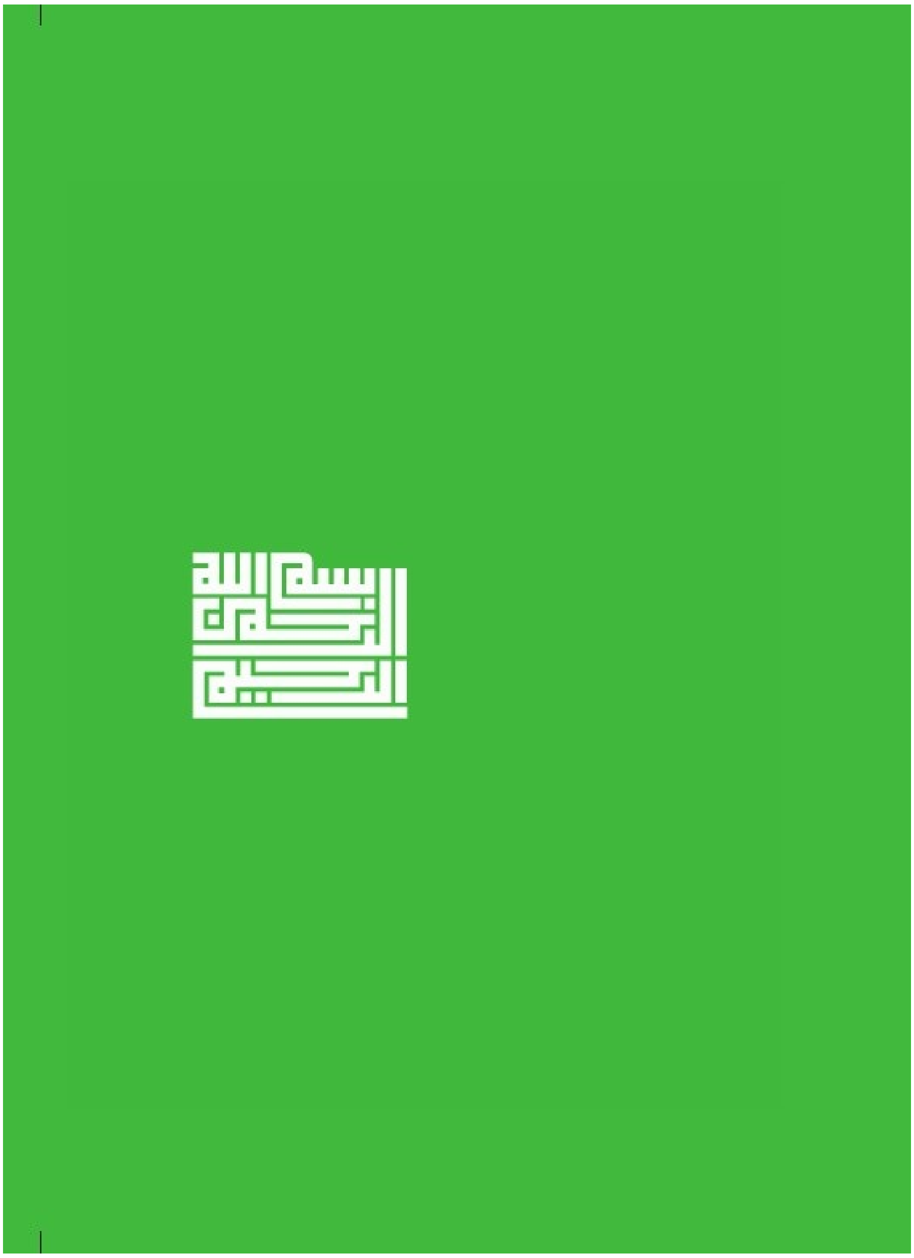
رده بندی دیویی : ۲۹۷/۰۴

شماره کتابشناسی ملی : ۴۷۲۵۶۳۱

ص:۱

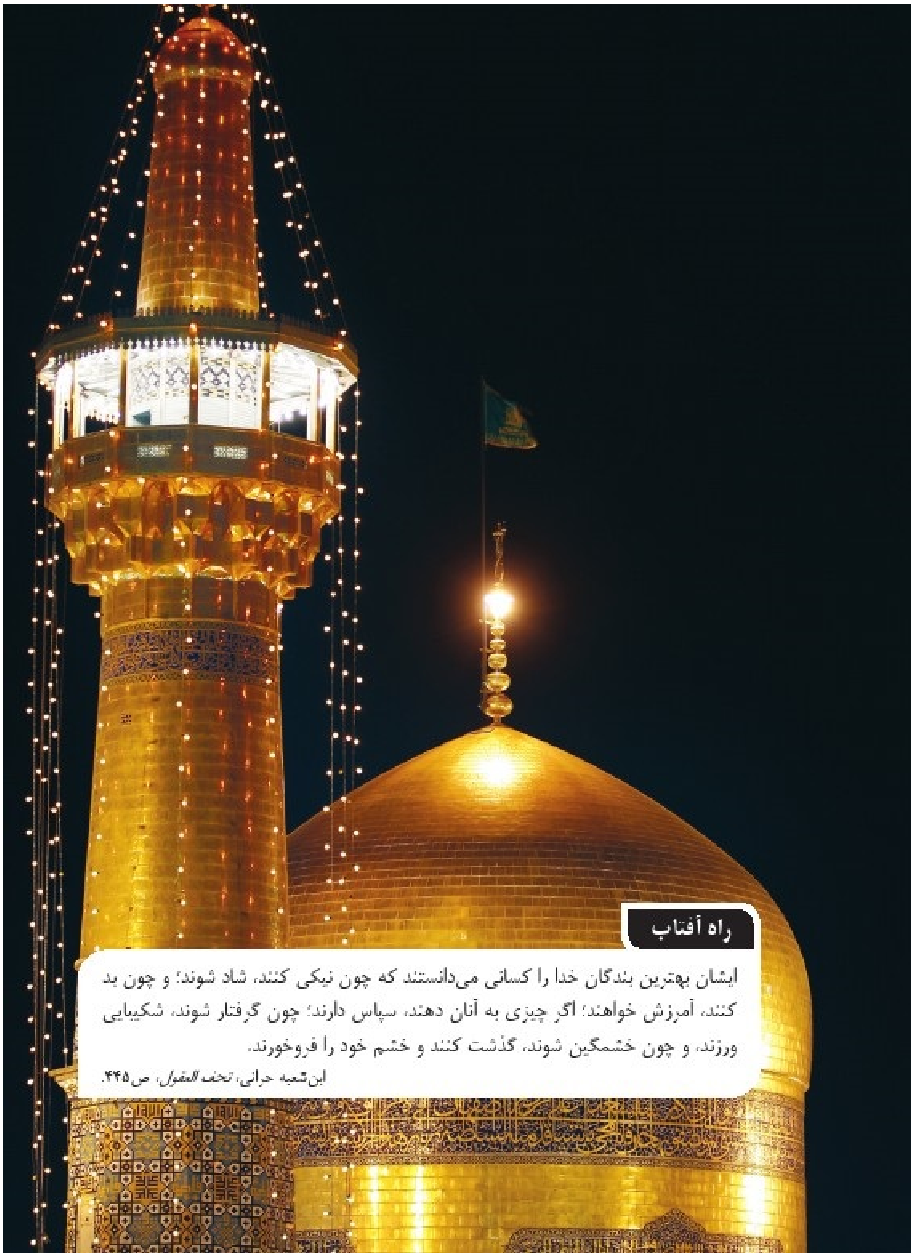
اشاره

تصویر

ص:۲

تصویر

راه آفتاب
ایشان بهترین بندگان خدا را کسانی می‌دانستند که چون نیکی کنند، شاد شوند؛ و چون بد کنند، آمرزش خواهند؛ اگر چیزی به آنان دهند، سپاس دارند؛ چون گرفتار شوند، شکیبایی ورزند، و چون خشمگین شوند، گذشت کنند و خشم خود را فروخورند.
ابن‌شعبه حرانی، *تحف العقول*، ص۴۴۵.

ص:۳

تصویر

ص:۴

?دریچه

سؤالاتی که در این مجموعه به آن پاسخ داده می شود:

۱. آیا استفاده از برنامه های صدا و سیمای کشور هم می تواند حرام باشد؟ در چه مواردی؟

۲. حکم مشاهدهٔ فرد نامحرم در برنامه های پخش زنده چیست؟

۳. آیا دیدن مسابقات ورزشی به طور مستقیم برای خانم ها جایز است؟

۴. حکم شرعی استفاده از آنتن ماهواره چیست؟

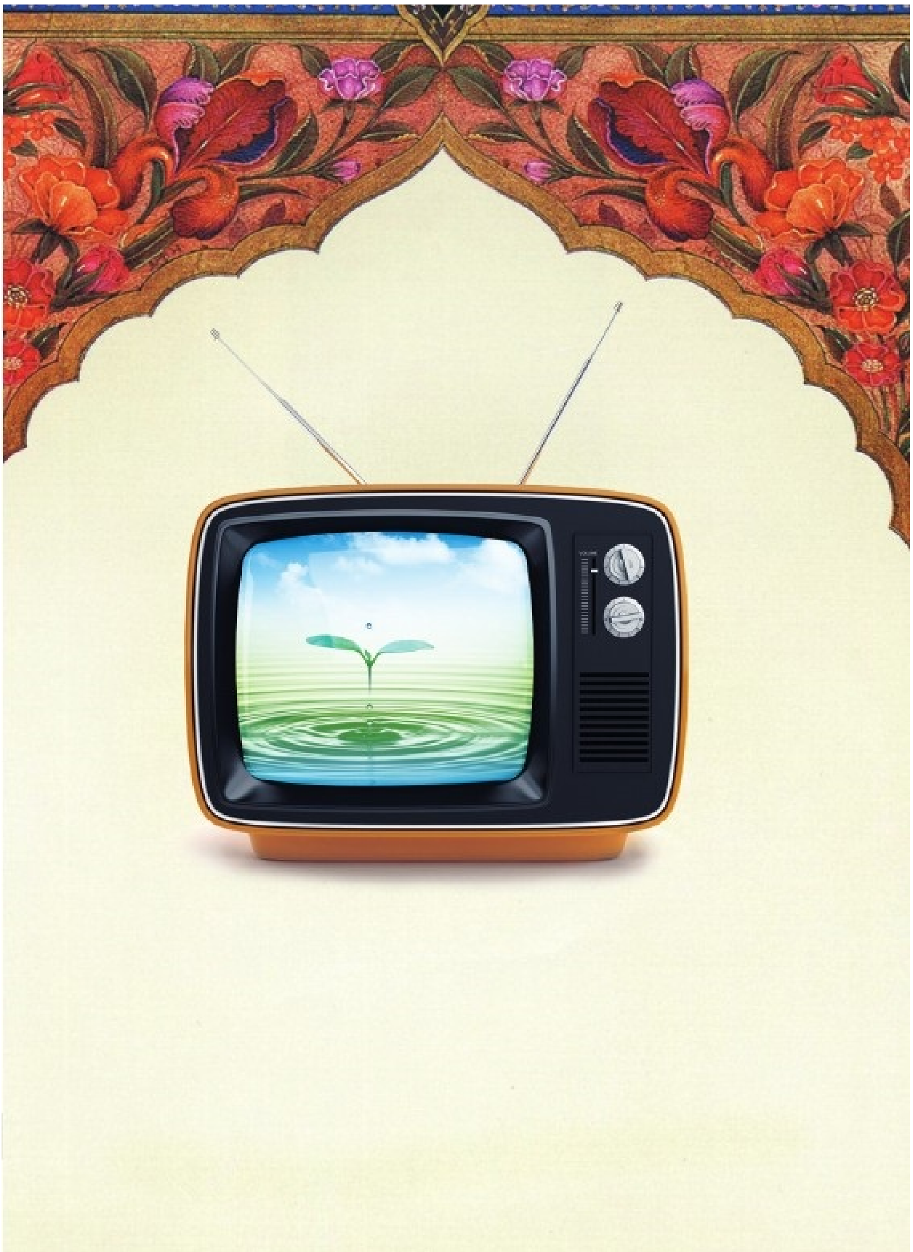
۵. آیا امر غیرقانونی، غیرشرعی نیز محسوب می شود؟

۶. کدام برنامه های ماهواره ای مصداق موارد حرام هستند؟

۷. حکم استفاده از آنتن ماهواره برای دریافت برنامه های استانی چیست؟

۸. آیا خرید و فروش یا نصب و تعمیر آنتن های ماهواره جایز است؟

تصویر

درآمد

از بزرگی پرسیدند فرق زندگی در گذشته و امروز چیست؟ ایشان تأملی کرده، فرمود: فرق که بسیار است؛ اما یکی از فرق های مهم این است که در گذشته افراد خانواده دور هم می نشستند و به هم می نگریستند و با هم گفت وگو می کردند، اما امروزه افراد خانواده اگر دور هم جمع شوند به جای به هم نگریستن، همه به صفحه تلویزیون چشم دوخته و به گفت وگوی تصاویر آن چشم می دوزند!

الحق و الانصاف از وقتی که تلویزیون پا به عرصه خانه ها گذاشت و خرید این جعبهٔ جادو یکی از اصلی ترین اقلام جهیزیهٔ نوعروسان و در صدر لیست خریدها جای گرفت، روابط بسیاری از انسان ها دست خوش تغییرات جدی شده است، دیگر کسی منّت پدربزرگ ها و مادربزرگ ها را نمی کشد که ساعات طولانی شب های زمستان را با خاطرات شیرین خود یا با داستان های آموزنده از آب گذشته شان پر رونق کنند.

دیگر کمتر فرزندان خیره و عمیق در چهر ۀ والدین خود می نگرند تا متوجه چین و چروک ها و موهای سپید جدید آن شوند یا کمتر گفت وگوی طولانی بین خواهر و برادری یا پدر و دختری رخ می دهد

ص:۹

و اسـفناک تر از همه، کمتر ساعات ساکت و آرامی را می توان در خانه یافت که صـدای موسـیقی متن یا گفت وگوی خشـن بازیگران فیلم ها یا سروصدای گزارشگر مسابقه فوتبال و یا مجری برنامه ای خبری، آرامش محیط خانه را بر هم نزند.

این ها همه یک روی سـکه بود. فوایـد بسـیار تلویزیون، اصـلی ترین ابزار رسانه های و تفریحی، در دنیای امروز غیرقابل انکار است؛ چه بسا اگر نگاهی دوباره و منطقی تر به سـبک زندگی و شـیوهٔ اسـتفاده معقول از این ابزار بیندازیم، بتوانیم منافع بسیار این وسیلهٔ جدید را با حداقل مضرات و مشکلات احتمالی آن تجربه کنیم.

لازم بـه ذکر است که آنچه در این مجمـوعه گفته می شـود در حـد آشـنایی بـا احکـام کلی است و خواننـدگان محـترم برای آشـنایی دقیق با جزئیات احکام مربوط به این بخش بایـد به منابع معتبری که دیـدگاه مرجع تقلیـدشان را بیان می کنـد مراجعه نمایند.

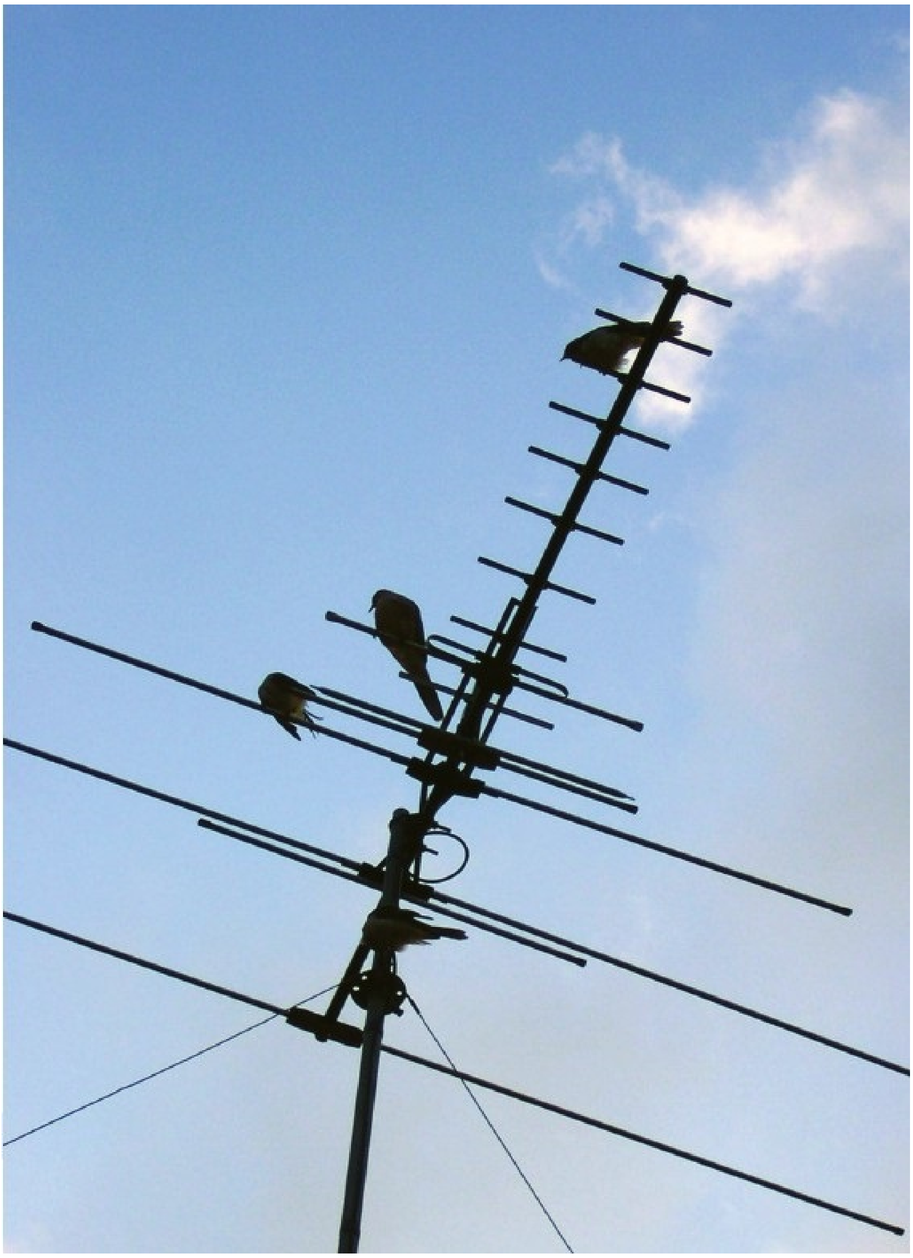
فصل اول: تلویزیون و برنامه های صدا و سیما در ترازوی فقه

اشاره

تصویر

تصویر

ص:۱۲

۱.حلال اما مشروط

اشاره

کسانی که سی چهل سال پیش را درک کرده اند، به یاد می آورند که تلویزیون در آن روزگار از نگاه خانواده های متدین و اهل تقوا وسیله ای منفور بود؛ زیرا بسیاری از مراجع آن زمان استفاده از این وسیله را حرام می دانستند. دلیل آن هم روشن است، در آن روزگار عمده استفاده ای که از این ابزار می شد در مسیر ترویج بی بندوباری و نمایش برنامه های مبتذل و فیلم های مستهجن بود که معدود برنامه های خوب و مفید را در خود هضم می کرد، درنتیجه در آن زمان تلویزیون ابزاری در خدمت مقاصد نامشروع بود و بدیهی است که مراجع تقلید استفاده از این وسیله را حرام بدانند.

امروزه دیگر کسی چنین دیدگاهی ندارد و استفاده های مفید و مشروع از این وسیله آن قدر گسترده شده که نفس خریداری و استفاده از این ابزار از نگاه دین، مجاز اعلام شود؛ اما این جواز مشروط به این است که هر فرد در بهره برداری از تلویزیون، حدود شرعی را رعایت کند و این ابزار مفید را تبدیل به وسیلۀ آلوده کردن خود و خانواده اش به گناهان گوناگون شنیداری و دیداری نکند.

ص:۱۳

پنجره

تلویزیون به تعبیر فقها در زمرۀ ابزار مشترک است که می توان هم از آن بهرۀ صحیح و مشروع برد و هم نادرست و نامشروع و حلّیت یـا حرمت اسـتفاده از این وسـیله متوقف بر نوع اسـتفادۀ مـاست، پس این مـا هستیم که بـا قصـد و عمـل خود مشـروع یا نامشروع بودن استفاده از این ابزارها را رقم می زنیم.

۲.حتی سیمای جمهوری اسلامی

اشاره

ممکن است عده ای گمان کنند که بحمدالله با پیروزی نظام جمهوری اسـلامی و پسوند «اسـلامی» صدا و سیما، دیگر مشکلی شرعی در تماشای این برنامه ها وجود نـدارد و نیاز به دقت و توجه در این زمینه نیست؛ درحالی که این تصور واقعیت ندارد و نام، دلیل بر اسـلامی بودن همـۀ برنامه های تولیدی نبوده، چنان که اسـلامی بودن نظام دلیل بر مشـروعیت و صـحت عمل همۀ افراد زیرمجموعه نظام نیست.

حتی در زمان حکومت پیامبر و ائمه نیز لزوماً همه اعمال کارگزاران آن حکومت، اسـلامی و مشـروع نبود و نباید توقع داشـت که در جمهوری اسلامی نیز همه فعالیت های ارگان ها عیناً منطبق با دستورات دینی باشد.

به علاوه ممکن است تولید و پخش یک برنامه به طور کلی حلال

ص:۱۴

باشـد، اما برای افرادی خاص مشاهده آن حلال نباشد مثلاً برنامه ای تلویزیونی برای مردان حلال باشد ولی زنان مجاز به دیدن آن نباشند، یا برخی صحنه ها برای گروهی حرام باشد ولی برای دیگران خیر.

در نهایت اختلاف نظر در برخی موضوع های فقهی مانند موسیقی نیز باعث می شود که حکم شرعی شنیدن برخی آهنگ ها برای مقلدان مراجع مختلف، متفاوت باشد که جزئیات آن را عرض خواهیم کرد.

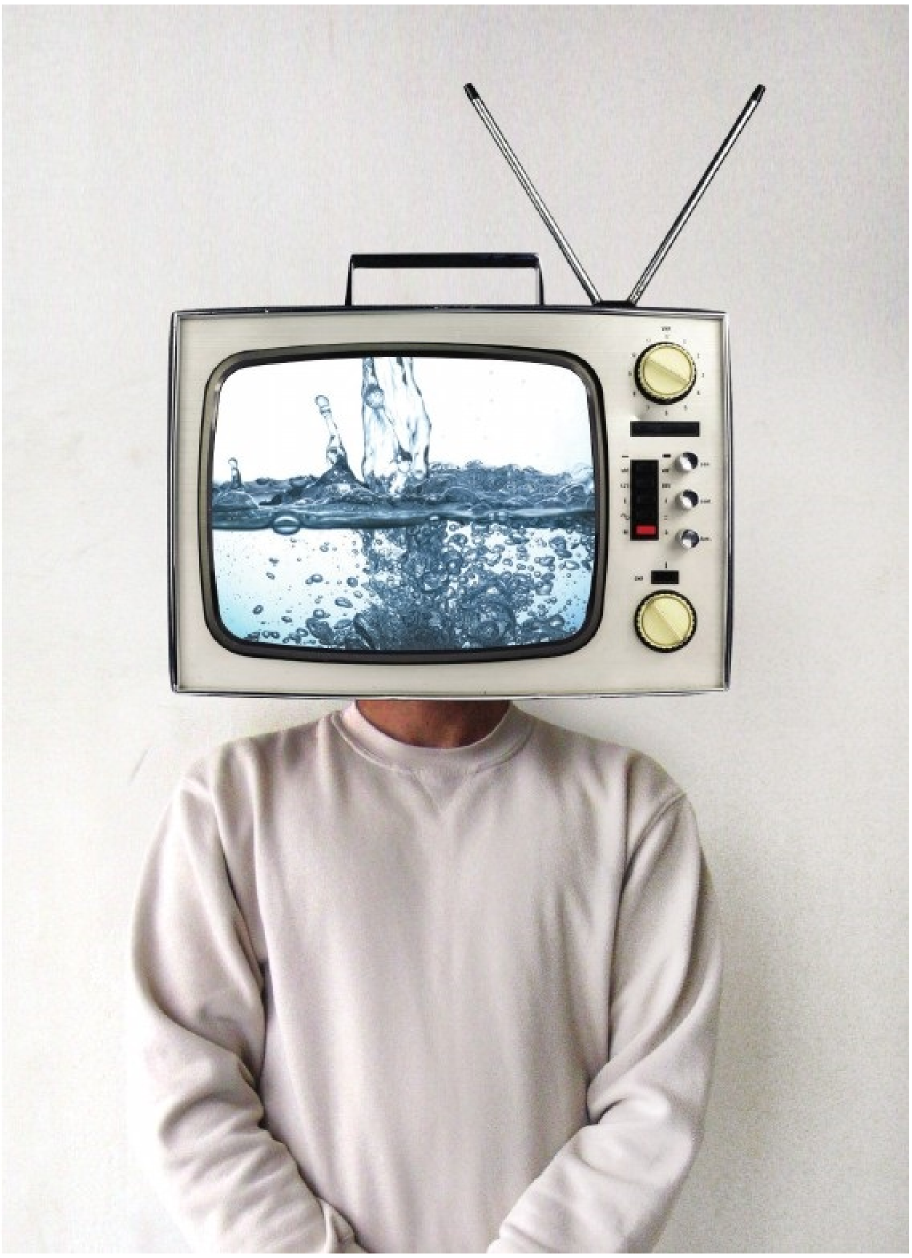
با این توضیحات روشن شد که آشنایی با جزئیات احکام مربوط به رسانه تلویزیون و کمّ و کیف استفاده از این ابزار، برای هر مسلمان مؤمنی ضرورت دارد.

خلاصه

از نگـاه شـرع، تلویزیون ابزار مشـترک برای اسـتفاده هـای حلال و حرام است، درنتیجه نفس خریـد و فروش و اسـتفاده از آن حلال خواهد بود به شرطی که از آن درست استفاده کنیم؛ زیرا حتی در دیدن برنامه های صدا و سیمای جمهوری اسلامی هم ممکن است مواردی وجود داشته باشـد که مشاهـدهٔ آن یـا شـنیدن صـدایی که در یـک برنامه پخش می شود برای همگان یا دست کم برای گروه خاصـی حرام باشد. درنتیجه لازم است جزئیات احکام شـرعی برنامه های گوناگون را یاد گرفته و به آن عمل کنیم.

ص:۱۵

تصویر

ص:۱۶

فصل دوم: جزئیات قابل تأمل در برنامه های تلویزیون

اشاره

تصویر

ص:۱۷

تصویر

ص:۱۸

۱.بدون افزودنی های غیرمجاز

اشاره

از نظر شرعی مشاهدهٔ برنامه های تلویزیونی یا به جهت تصویرشان محل بحث فقهی است و یا از نظر صدا و موسیقی؛ از نظر تصویر از آنجا که در صدا و سیمای جمهوری اسلامی قواعد کلی برنامه سازی مبتنی بر قوانین شرعی و نظارت های عمومی است؛ به طورکلی برنامهٔ مبتذل و مستهجن پخش نمی شود، اما ممکن است در مواردی تماشای برخی از برنامه ها به طور عام و برای همه مخاطبان جایز نباشد.

پنجره

طبق قواعد فقهی و نظر مراجع تقلید تماشای برنامه های مختلف تلویزیونی مانند فیلم ها و سریال ها و برنامه های مستند که در آن بازیگران و مجریان بی حجاب غربی یا بازیگران ایرانی بدون حجاب کامل حضور دارند، منعی ندارد به شرط آن که تماشای این برنامه ها بدون قصد لذت جنسی باشد و در تماشای آنها ترس افتادن در گناه یا ایجاد مفاسد و

ص:۱۹

مشکلات اخلاقی بعدی وجود نداشته باشد.(۱)

یعنی دیـدن تصـاویر زنـان در این برنامه ها برای مردان یا دیـدن تصویر مردان برای زنان موجب تحریک جنسـی نشـده و یا در آینده یادآوری این صحنه ها موجب تحریک و انجام گناهان بعدی نگردد؛ پس اگر مشاهدهٔ یک برنامهٔ معمولی مانند سریالی ساده یا حتی اخبار ورزشی بانوان برای یک بیننده موجب بروز این قبیل حالت ها شود، باید از دیدن آن اجتناب کند.

۲.پخش زنده

اشاره

یکی از مسائـل دقیـق در برنـامه هـای تلویزیونی مشاهـدهٔ افراد جنس مخـالف در برنـامه هـای پخش مسـتقیم است؛ یعنی سؤال اینجاست که مشاهدهٔ مجری خانم در یک برنامهٔ زنده برای یک بینندهٔ مرد و یا بالعکس چه حکمی دارد؟

در پاسخ باید گفت در این مسئله برخی از مراجع تفاوتی بین پخش زنده و غیرزنده

قائل نیستند و در هر حال فیلم را در حکم تصویر و عکس فرد اصلی می دانند و نگاه به این تصاویر تلویزیونی که در زمرهٔ فیلم های غیرمستهجن و غیرمبتذل هستند طبق ضوابطی که قبلاً گفته شد،

۱- . سیدمجتبی حسینی؛ احکام نگاه و پوشش؛ ص۵۴.

جایز است.(۱)

طبق نظر برخی دیگر از مراجع، مشاهدهٔ برنامه های زنده همانند مشاهدهٔ مستقیم و حضوری است و باید ضوابط نگاه به نامحرم در آن رعایت شود؛ درنتیجه دیدن فیلم مستقیم یک خانم برای بینندهٔ مرد در صورتی جایز است که پوشش او کافی باشد و حتی در قسمت های مجاز هم آرایشی وجود نداشته باشد و این نگاه هم بدون لذت و یا ترس افتادن در گناه باشد.(۲)

پنجره

در مورد مشاهدهٔ زنان غیرمسلمان در برنامه های مستقیم، محدودیت پوشش بر اساس همان معیار متعارف خودشان در پوشش است و یک مرد مسلمان تا زمانی که حدود پوشش این زن غیرمسلمان از میزان متعارف در جامعهٔ خودشان تجاوز نکرده باشد و به علاوه این نگاه نیز از روی لذت و یا همراه ترس افتادن در گناه نباشد، می تواند به این برنامه های زنده نگاه کند.(۳)

۱- . امام خمینی(ره)؛ استفتائات؛ ج۳ (احکام نظر)، سؤال۱۵ و ۱۹. آیت الله بهجت؛ توضیح المسائل (مسائل متفرقه)؛ مسئله۲.
۲- . آیت الله خامنه ای؛ اجوبه الاستفتائات؛ سؤال۱۱۸۲. آیت الله تبریزی؛ صراط النجاه؛ ج۵، سؤال ۱۱۳۰.
۳- . توضیح المسائل؛ مراجع، مسئله۲۴۳۴.

۳.برنامه های ورزشی

طبق مطالبی که گفته شد، تکلیف مشاهدهٔ برنامه های ورزشی که از تلویزیون پخش می گردد نیز روشن می شود؛ در واقع طبق دو دیدگاهی که پیشتر ذکر شد، بر اساس نظر مراجعی که بین پخش زنده و غیرزنده تفاوت قائل بودند مشاهدهٔ مستقیم مسابقاتی مانند کشتی که بازیکنان مرد در آن دارای پوشش کامل نیستند برای زنان جایز نیست هرچند این نگاه از روی لذت نباشد، زیرا شرط اول در نگاه به نامحرم آن است که قسمت های متعارف از بدن او پوشیده باشد؛ اما در مسابقات غیرمستقیم، این مسابقات حکم دیدن تصویر نامحرم را دارد که اگر دارای دو شرط باشد، یعنی اولاً از روی لذت جنسی نباشد و ثانیا مفسده و یا ترس از افتادن در گناه در آن وجود نداشته باشد، مشاهده آن منعی ندارد.(۱)

در نگاه دیگر مراجع، مشاهدهٔ این مسابقات چه مستقیم و چه غیرمستقیم منوط به همان شروطی است که ذکر شد، یعنی اگر مشاهدهٔ این مسابقات دارای تبعات منفی ذکرشده نبود منعی از آن وجود ندارد و نیازی به بسنده کردن به صدای گزارشگر نیست.

هرچند در همین دسته از مراجع نیز برخی از این بزرگواران به جهت مفاسدی که در مشاهدهٔ مستقیم این برنامه ها وجود دارد، به طورکلی

۱- . امام خمینی(ره)؛ استفتائات؛ ج۳ (احکام نظر)، سؤال۱۲. آیت الله مکارم؛ استفتائات؛ ج۲، سؤال ۱۰۳۰.

مشاهدهٔ این مسابقات را جایز ندانسته اند.(۱) و به هرحال بر خانم های مؤمن و باتقوا لازم است که بر اساس حکم مرجع تقلید خود عمل کرده، فریب وسوسه های شیطان را نخورند و بین مسابقات جهانی و المپیک و کشوری تفاوتی قائل نشوند.

۴.ورود اصوات بیگانه ممنوع

اشاره

صـدای همراه تصویر در برنامه های تلویزیونی چیزی است که در عین اهمیت گاهی از آن غفلت می شود. گاه دیـده شـده که انسـان اگر همین موسـیقی را از رادیو می شـنید حتمـاً آن را خاموش می کرد، اما در هنگام پخش از تلویزیون و مشـغول بودن ذهن انسان به تصاویر آن، چندان توجهی به موسیقی متن نمی شود.

به هرحال قواعد فقهی حرمت و حلّیت موسیقی، همواره به جای خود خواهد بود و شنیدن هر نوع آهنگی که جزو آهنگ های مخصوص مجالس لهو و لعب و یـا موسـیقی غنایی به حساب بیایـد، یا انسان را از حالت طبیعی خارج کنـد حرام است و فرقی نمی کند که از ضبط صوت خانگی پخش شود یا از تلویزیون جمهوری اسلامی و در قالب میان برنامه، جشن های مذهبی و یا برنامه های شاد کودکانه، به هرحال باید از شنیدن

این موسیقی ها اجتناب کرد.

۱- . آیت الله بهجت؛ توضیح المسائل (مسائل متفرقه)؛ مسئله۲. آیت الله صافی؛ جامع الاحکام؛ ج۲، مسئله۱۶۰۷ و ۱۶۲۲.

احکام خاص موسیقی های حرام و حلال، حتی اختلاف نظرها فقها دربارهٔ موسیقی های مشکوک، بحث های دقیقی است که در شماره های قبلی رهنما مفصل به آن ها اشاره کردیم؛ اما در این قسمت تنها به ذکر پاسخ این سؤال مهم بسنده می کنیم که اگر احیاناً متوجه شدیم شنیدن موسیقی یک برنامهٔ تلویزیونی برای ما جایز نیست؛ آیا شنیدن آن برای کودکان و افراد نابالغ جایز است؟

در این مسئله جدا از تأثیرات روحی و روانی نامناسب که ممکن است بر هر شنونده ای ایجاد شود و والدین در آن احساس مسئولیت کنند، چون نفس شنیدن موسیقی حرام برای کودک گناه محسوب نمی شود نهی از منکر و جلوگیری او واجب نیست هرچند اگر به شکل صحیح انجام شود منعی ندارد؛ زیرا والدین اگر مسئله ای را در تربیت فرزند خود لازم ببینند می توانند آن را به شکل صحیح و به دور از رفتارهای افراط گونه اِعمال کنند؛ شاید بهترین شیوه این باشد که والدین در این موارد با بیانی ساده و روشن، کودک را با تأثیرات منفی برخی از این موسیقی ها بر روح و روانش آشنا کنند یا نارضایتی خدا را از شنیدن این صداها به او تفهیم نمایند.

خلاصه

در تصاویر غیرزندهٔ تلویزیونی مشاهدهٔ نامحرم درحالی که حجاب کاملی ندارد، جایز است به شرطی که این نگاه از روی لذت جنسی یا همراه با ترس از به گناه افتادن در آینده نباشد؛ اما در صورت زنده بودن تصاویر، برخی از مراجع آنها را در حکم مشاهدهٔ مستقیم به نامحرم دانسته و شروط جواز مشاهده یعنی پوشش متعارف داشتن بدن و فقدان آرایش در چهره را نیز در مورد نامحرم مسلمان، به شروط قبلی می افزایند.

درنتیجه طبق این دیدگاه مشاهدهٔ پخش مستقیم مسابقات ورزشی که بازیکنان پوشش کافی ندارند برای زنان نامحرم جایز نیست؛ همچنین گاهی ممکن است تصویر مشکلی نداشته باشد، اما آهنگ پخش شده در متن تصویر یا موسیقی میان برنامه های تلویزیونی در حکم موسیقی های غنایی و لهوی باشد که باید از آن پرهیز کرد.

ص:۲۵

تصویر

ص:۲۶

فصل سوم: آنتن ماهواره و حرف و حدیث های شرعی

اشاره

تصویر

ص:۲۷

تصویر

ص:۲۸

۱.دروازه هایی به سوی جهنم

اشاره

حتماً یادتـان نمی رود که در سـال های نه چنـدان دور برای گرفتن شـبکه یک تلویزیون وطن آن هم در شـهرهای بزرگ می بـایست به مـدد آنتن هـای بزرگ پر شـاخ و برگ، به تصویری برفکی و لرزان قناعت می کردیم و با هر برف و بارانی یا با هر نشسـتن کلاغ و کبوتری به شاخه های لرزان آنتن، پـدر خانه عازم پشت بام می شـد و گوش به فریادهای اهل خانه می داد که «خوب نیست، خوب نیست، خوبه خوبه خوبه!».

امروزه می توان صـدها و بلکه هزاران شـبکه تلویزیونی و ماهواره ای را از طریق شـبکه های اینترنتی و کابلی و... گرفت و یا با یک آنتن ماهواره کوچک در کنار پنجرهٔ اتاق از جزئیات کائنات سـر درآورد و اتفاقات طبقهٔ هفتم آسمان و طبقه هشتم زمین را با کیفیت دیجیتال مشاهده نمود.

پنجره

به هرحال به مدد این ابزارها، خیلی کارها می توان انجام داد.

ص:۲۹

فقط می ماند یک مشکل کوچک که آیا انسان هر کاری از دستش برمی آید را بی دغدغه و تشویش می تواند انجام دهد یا باید کلاه خود را قاضی کند و نگاهی هم به آسمان بیندازد و ببیند به قول فوتبالیست ها «آن بالایی» چه فرمایشی دارد.

باید قدری دقیق تر به مسئله نگاه کنیم که اصولاً ـ از نگاه شرع اصل استفاده از این آنتن ها چه حکمی دارد و مفاسد و مشکلات احتمالی آن چیست؟

۲.آنتن ماهواره و حرف و حدیث ها

دربارۀ اصل استفاده از آنتن های ماهواره باید گفت این وسیلۀ مدرن هم چیزی مثل همه ابزارهای تکنولوژی و وسایل رفاه در زندگی بشر است که در نگاه عقلانیِ اسلام، هیچ مشکل اولیه ای در آن وجود ندارد؛ اما مشکل از زمانی آغاز می شود که در یک نگاه کلان اجتماعی، مشاهده می شود آنتن ماهواره، تبدیل به ابزاری در مسیر انحراف و گمراهی بشر شده و همانند نمایندۀ تام الاختیار شیطان در یک خانه، همۀ اعضای خانواده را به سمت آلودگی های گوناگون فکری، اخلاقی و رفتاری می کشاند. اینجاست که دیگر آنتن ماهواره را نمی توان یک ابزار ساده تکنولوژیک دانست و اجازۀ بهره برداری عمومی از آن را صادر کرد .

به عبارت روشن تر استفاده از این قبیل ابزارها چیزی مثل استفاده از اسلحۀ گرم به شکل شخصی است و مسلماً اگر هر انسانی همراه

ص:۳۰

خود یک اسلحه داشته باشد، هم مایهٔ آرامش او خواهد بود و هم در خطرات احتمالی زمینهٔ نجات جان و مال او را فراهم خواهد کرد؛ اما درعین حال استفاده همه افراد از این ابزار در جامعه می تواند زمینه مفاسد و مشکلات بسیاری حتی برای خود صاحبان اسلحه به دنبال داشته باشد. درنتیجه به حکم عقل و اندیشه بشر، حمل و نگهداری از سلاح در اکثر جوامع، نوعی جرم بزرگ محسوب می شده و با آن برخورد جدی می شود.

به همین دلیل برخی از مراجع به طور مطلق خرید و فروش و نصب آنتن های ماهواره را جایز ندانسته اند.(۱)

۳.ماده قانونی = حکم شرعی

اشاره

اگر این دیدگاه خاص را در نظر نگیریم، از نظر عموم مراجع مشکل عمده استفاده از آنتن های ماهواره همان داستان همیشگی مشکلات قانونی در حکومت مشروع دینی است؛ یعنی ممکن است در یک موضوع معین منع مستقیم شرعی وجود نداشته باشد، اما از آن جا که حکومت دینی قانون کشور را تأیید و از آن موضوع نهی کرده است، انجام آن عمل ممنوع می شود.

۱- http://makarem.ir/Question/ViewQuestion.aspx?lid=۰mid.=

پنجره

به عنوان مثال تخلفات رانندگی اگر موجب ضرر برای خود یا دیگران نباشد به خودی خود حرام نیست؛ اما چون خلاف قوانین حکومت اسلامی است طبق نظر فقهایی که زیر پا نهادن قوانین حکومت اسلامی را جایز نمی دانند، مجاز نخواهد بود.

داستان آنتن ماهواره هم از همین قبیل است، یعنی به دلیل همین مشکلات و مضرات خطرناک اجتماعی، قانون گذار به طور کامل استفاده از این ابزار را ممنوع اعلام کرده است و بر اساس قانون مصوب سال ۱۳۷۳ ورود، توزیع و استفاده از تجهیزات دریافت از ماهواره جز در مواردی که قانون تأکید کرده (در مورد مراکز خاص) ممنوع است و از آنجا که رعایت قوانین حکومت اسلامی طبق دیدگاه برخی از مراجع شرعاً واجب است(۱) به دلیل ممنوعیت قانونی، استفاده از این آنتن ها مطلقاً جایز نیست.

الف. حکم اولیه

جدای از این حکم حکومتی که موجب حرمت استفاده از این ابزار از جنبه ثانوی می شود، طبق نظر اکثر مَراجع تقلید، از آنجا که آنتن های

ص:۳۲

۱- . امام خمینی(ره)؛ استفتائات؛ ج۳، ص۵۴۳، سؤال۱. آیت الله خامنه ای؛ اجوبه الاستفتائات؛ ص۵۲۲، سؤال۱۹۸۳.

ماهواره تنها وسیله ای برای دریافت امواج شبکه های تلویزیونی و همچنین مخلوطی از برنامه های حلال و حرام هستند، پس این آنتن ها به خودی خود حکم آلات مشترک را دارند؛ یعنی ابزاری که هم می توان از آنها استفاده مشروع برد و هم نامشروع، مانند برخی از ابزارهای موسیقی که هم در استفاده های لهوی و غنایی کاربرد دارند و هم در موسیقی های مجاز.

درنتیجه حکم اولیه آنتن های ماهواره آن است که خرید و فروش و نصب این وسیله جایز است، اما برای کسی که مطمئن است از آن استفاده نامشروع نمی کند و برنامه های حرام را نمی نگرد. در واقع طبق تصریح برخی از مراجع «چون این وسیله برای کسی که آن را در اختیار دارد زمینهٔ دریافت برنامه های حرام را کاملاً فراهم می کند و گاهی نگهداری آن مفاسد دیگری را نیز دربردارد، خرید و نگهداری آن جایز نیست مگر برای کسی که به خودش مطمئن است که استفاده حرام از آن نمی کند و بر تهیه و نگهداری آن در خانه اش مفسده هم مترتّب نمی شود».(۱)

طبق این دیدگاه اگر روزی قانون مذکور دربارهٔ استفاده از آنتن های ماهواره ای تغییر کند، یا فردی بخواهد در خارج از کشور از این وسیله استفاده کند، با رعایت شروط ذکرشده این امر جایز خواهد بود.

۱- . آیت الله خامنه ای؛ اجوبهالاستفتائات؛ مسئله۱۲۱۳.

ب. ح مثل حرام

سوال مهمی که در این خصوص برای بسیاری از افراد مطرح می باشد این است که مصادیق استفادهٔ حرام از ماهواره چیست؟

در پاسخ به این پرسش باید گفت به طور طبیعی چون استفاده از آنتن های ماهواره برای دیدن شبکه های مختلف تلویزیونی است باید حکم مربوط را در احکام «نگاه» جست وجو نمود که در بحث برنامه های تلویزیونی به این مسئله پرداختیم؛ در واقع نگاه به برنامه هایی که در زمرهٔ فیلم ها و تصاویر مستهجن محسوب می شوند به طورکلی حرام هستند و تردیدی در آن نیست.

سایر برنامه ها اعم از برنامه های مستند و خانوادگی و اجتماعی یا فیلم ها و سریال های معمولی غربی که در دستهٔ فیلم های مستهجن تعریف نمی شوند، اما درعین حال خالی از صحنه های غیراخلاقی - در فرهنگ ما - و یا پوشش های نامناسب نیستند هم دارای قاعده خاص خود هستند؛ یعنی طبق نظر مشهور فقها، اگر نگاه به این تصاویر (حتی تصویر مجری یک برنامه خبری) از روی لذت جنسی باشد و یا ترس افتادن در گناه و فساد را به دنبال داشته باشد، حرام است.

بر این اساس می توان گفت اکثر برنامه های شبکه های ماهواره ای حتی تبلیغات بازرگانی و میان برنامه های آنها و ... خالی از صحنه های نامناسب و موسیقی های لهوی و غنایی نیستند و نباید با اسم یک

شبکه، خود را فریب داد و استفادهٔ عمومی دیگران را دلیل بر حلیّت مشاهدهٔ این صحنه ها و یا شنیدن موسیقی های نامشروع دانست.

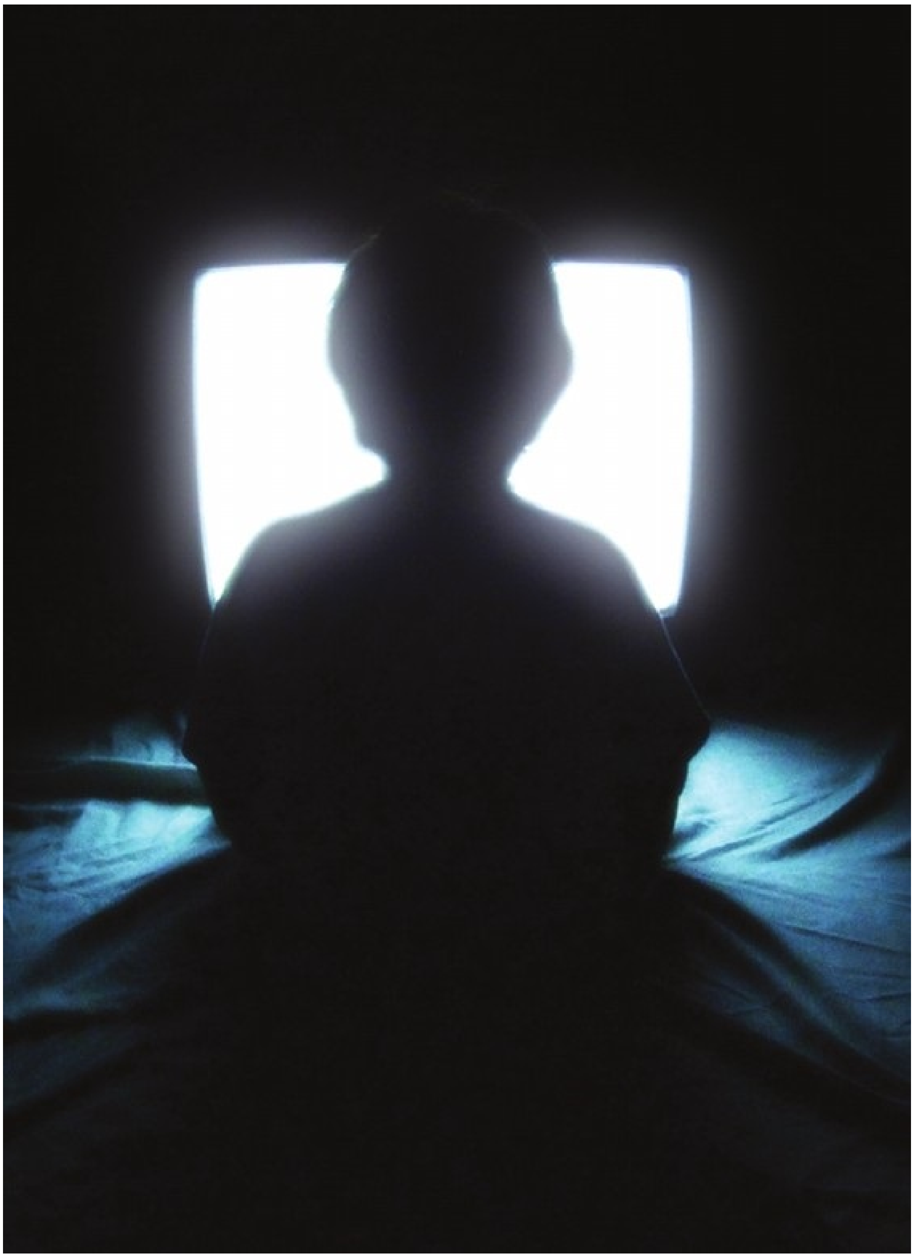
خلاصه

استفاده از آنتن های ماهواره طبق نظر برخی از مراجع مطلقاً حرام است، اما در نگاه اکثر مراجع این وسیله در حکم ابزار مشترک است که در فرض استفاده های حلال، خرید و فروش آن جایز خواهد بود و در فرض استفاده های حرام، غیرجایز. به شرطی که خرید و فروش و استفاده از این وسیله از نظر قانونی منعی نداشته باشد؛ وگرنه طبق نظر مراجعی که منع قانونی را موجب منع شرعی می دانند، استفادهٔ مشروع از این ابزار نیز جایز نیست.

درهرحال برنامه های حرام این شبکه ها شامل برنامه های مستهجن و مبتذل و یا برنامه هایی است که بیننده را به تحریک جنسی می کشاند یا در آینده ترس از گناه یا فساد برای او باشد.

ص:۳۵

تصویر

ص:۳۶

فصل چهارم: مشکلات مخفی آنتن های ماهواره

اشاره

تصویر

تصویر

۱.خطری بسیار شدیدتر

یکی از مشکلات اصلی بسیاری از شبکه های ماهواره ای ترویج عقاید و افکار و رفتارهای ناصحیح است که هر یک از این امور می تواند عاملی برای حرام بودن تماشای این برنامه ها باشد.

بارزترین این برنامه ها، فعالیت شبکه های ضد دینی یا ضد شیعی است که تلاش خود را بر ایجاد شک و تردید در باورهای اعتقادی مخاطبان متمرکز کرده اند و با ایجاد شبهه های گوناگون یا توهین و تمسخر باورهای دینی به زدودن باورهای دینی و سست کردن عقیده افراد مشغول اند که متأسفانه به خاطر سطحی بودن باورهای اعتقادی بسیاری از مردم و عدم دسترسی آن ها به کارشناسان زبدهٔ دینی، این تلاش خطرناک در بسیاری از موارد با موفقیت هایی هم همراه بوده است.

ناگفته روشن است که آثار سوء و پیامدهای منفی این شبکه ها و برنامه ها به مراتب بیشتر از فیلم های مستهجن است؛ زیرا ریشه و اساس تقوا و خویشتن داری افراد را هدف قرار داده است درنتیجه مشاهده این برنامه ها برای بسیاری از افراد، همانند تهیه «کتب ضالّه» است که

همهٔ فقها آن را حرام می دانند. مگر برای کارشناسان زبده ای که توانایی پاسخ گویی و مقابله با آن را دارند.

پس تماشای این برنامه ها هرچند به نام تفسیر قرآن یا بحث دینی ارائه شود، برای بسیاری از افراد یقیناً حرام است و نباید به بهانهٔ آزاداندیشی و آزادی عقیده و ضرورت تحقیق در شناخت اصول دین، آلوده به این ویروس ها شد؛ زیرا گرچه اسلام موافق حتی مشوق تحقیق و بررسی عالمانه دربارهٔ حقیقت دین و همه عقاید بنیادین است، اما این تحقیق و بررسی، راه کارها و شیوه های منطقی خود را دارد، نه مشاهدهٔ برنامه های مذکور که همانند آلوده کردن خود به ویروس های ناشناخته برای یافتن راه مقابله و درمان آنهاست.

۲.هزار نکته باریک تر ز فیبر نوری

در کنار همهٔ آنچه گفته شد توجه به چند نکتهٔ دقیق ضروری است؛ اول آن که نباید خود را فریب دهیم که «من که نمی خوام فیلم سکس ببینم» یا «من فقط برای تقویت زبان انگلیسی ام کانال های خبری رو می بینم» و یا «برای تحلیل دقیق اخبار باید صدای مخالفان را هم شنید» و... .

تجربه نشان داده است که به قول معروف آدم ها شناگرهای خوبی هستند ولی آب پیدا نمی کنند و اگر پا بدهد کارهایی می کنند که خودشان هم باورشان نمی شود. درنتیجه دیده شده یک آدم به اصطلاح مؤمن و اهل تقوا با همین بی احتیاطی ها تبدیل به مشتری پر و پا قرص

برنامه های آلوده و پر از زشتی و پلیدی می شود و علی رغم ناراحتی درونی، نمی تواند از این گناهان فاصله بگیرد.

تقویت زبان یا بهره مندی از تحلیل های خبری مخالفان لزوماً به معنای استفاده از این ابزار فراگیر و کانال ورود به دنیای بی در و دروازهٔ هزاران شبکهٔ مختلف نیست و یقیناً ده ها ابزار مناسب و بی حاشیه و بدون آلودگی برای این اهداف وجود دارد؛ دریافت اطلاعات آزاد و شنیدن صدای مخالفان همواره به معنی رسیدن به نگرشی منصفانه و باز نیست و کمتر دیده شده کسی با تماشای برنامه های خبری شبکه های غربی و تحلیل ها و بررسی های مغرضانه و حساب شدهٔ آنها به ثبات اندیشه و نگرشی درست و صحیح برسد و معمولاً نتیجه این کار یا باور همه ادعاهای مخالفان نظام و انقلاب و بدبینی نسبت به مسئولان و بزرگان نظام است و یا شک در همهٔ آنچه از تریبون های رسمی نظام گفته می شود.

اینجاست که انسان عمق حکمت کلام امیرالمؤمنین (ع) را درمی یابد که فرمود: «همنشینی با بدان موجب بدبینی به خوبان می گردد».(۱)

به همین دلیل برخی مراجع دیدن برنامه هایی که به نوعی در مقام اهانت و توهین به مقدسات نظام جمهوری اسلامی و یا مقامات نظام هستند را جایز ندانسته اند.(۲)

۱- . مُجَالَسَةُ الْأَشْرَارِ تُورِثُ سُوءَ الظَّنِّ بِالْأَخْيَار (شیخ صدوق؛ امالی؛ ص۴۴۶).

۲- . http://www.askdin.com/thread۱۶۸۲۵.html

۳.خودبین نباشیم

اشاره

نکتهٔ دقیق دیگری که گاهی از آن غفلت می شود این است که چه بسا خود ما از مفاسد و مشکلات این ابزار در امان باشیم و از درستی بهره برداری مان از آنتن ماهواره اطمینان داشته باشیم؛ اما دیگر افراد خانواده یا کسانی که به خانه ما رفت وآمد دارند نیز همین گونه اند؟

پنجره

در واقع باید منصفانه کلاه خود را قاضی کنیم که بر فرض، خودمان نسبت به تصاویر و صحنه های برنامه های ماهواره یا حملات ضد دینی این برنامه ها و یا هجمه های رسانه ای آنها به نظام و انقلاب از گناه و خطا و انحراف مصون باشیم، آیا فکر اطرافیان و دیگر اعضای خانواده که در همهٔ ساعات روز حتی وقتی ما در منزل نیستیم دسترسی به این برنامه ها دارند را کرده ایم؟

آیا آنها هم از این خطرات ایمن هستند و آیا گناه و انحراف و تحریک آنها دامن گیر مسبّب این آلودگی ها نخواهد شد؟

بدیهی است که قفل کردن شبکه های مستهجن و ... هم فایده چندانی ندارد؛ زیرا بازکردن قفل این شبکه ها – دست کم برای جوانان و نوجوانان امروز! - کار چندان سختی نیست و چنان که گفتیم مشکل

ص:۴۲

شبکه های ماهواره ای محدود در کانال های سکس و مستهجن نیست، بلکه بسیاری از شبکه های عمومی و خبری نیز مشکلات گوناگونی دارند و حتی اگر برای خود ما مشکلی ایجاد نکنند برای دیگران خالی از مفسده نیستند.

درنتیجه معیار در این مسائل تنها خود ما نیستیم بلکه باید متوجه مصالح دیگر اعضای خانواده و انواع و اقسام تأثیرات مخرب بر روح و روان آنها و از دست رفتن نورانیت فضای خانه بود و بد نیست هر از چندی این توصیه قرآنی را برای خود مرور کنیم که «خود و خانواده تان را از آتش جهنم حفظ کنید».(۱)

خلاصه

مشکلات برنامه های ماهواره ای محدود به برنامه های مستهجن نمی شود، بلکه مشاهده برنامه های ضد دینی یا در ظاهر دینی که موجب تخریب باورهای مذهبی فرد می شود نیز برای توده مخاطبان حرام است؛ زیرا این نوع مواجهۀ مستقیم با شبهۀ مصداق تحقیق آزاد نیست.

به علاوه در برخی از این برنامه ها مقدسات و ارزش ها و مسئولین نظام به تمسخر و توهین گرفته می شوند و مشاهدۀ

۱- . تحریم: ۶.

این برنـامه هـا منجر به بـدبینی به نظام و مسـئولین می گردد؛ به همین جهت از نظر برخی مراجع مشاهـدهٔ این قبیل برنامه ها نیز جایز نیست.

از همه مهم تر دقت دربارهٔ خطری است که شاید در تهیه آنتن ماهواره اعضای خانواده را تهدید کند و باید مسئلهٔ بسیار مهمی برای والدین باشد و غفلت از آن بسیار خطرناك است.

ص:۴۴

فصل پنجم: حکم آنتن شبکه های استانی و نصب و تعمیر آنتن ها

اشاره

تصویر

ص:۴۵

تصویر

ص:۴۶

۱.فقط همین استان بغلی

اشاره

بد نیست به این نکته هم اشاره کنیم که برخی می گویند ما آنتن ماهواره را برای استفاده از شبکه های استانی خریداری می کنیم نه شبکه های برون مرزی، درنتیجه اشکالی ندارد؛ در این زمینه باید گفت اگر آنتن های ماهواره ای مخصوص دریافت شبکه های استانی بود و با آن امکان دریافت شبکه های دیگر وجود نداشت و منع قانونی هم برای این امر نداشتیم، حق با این افراد بود؛ به همین جهت برخی از مراجع، مشروعیت استفاده از آنتن های استانی را منوط به عدم امکان دریافت شبکه های غیر استانی دانسته اند.(۱)

پنجره

بر اهل فن پوشیده نیست تفاوتی در نوع آنتن ها وجود ندارد و تنها جهت قرارگرفتن این آنتن هاست که تعیین می کند شما شبکه های استانی جمهوری اسلامی را مشاهده کنید یا شبکه های ماهواره های جهانی را و به همین جهت ممنوعیت

۱- http://makarem.ir/Question/ViewQuestion.aspx?lid=۰mid=

استفاده از آنتن های ماهواره ای شامل کسانی که قصد دریافت شبکه های استانی را نیز دارند، می شود و به همین جهت مشکل قانونی کماکان بر جای خود باقی است.

در نتیجه فارغ از بحث قانونی، نفس مشاهدهٔ این برنامه ها حلال خواهد بود، درنتیجه اگر به منزل کسی رفتید که از آنتن ماهواره استفاده می کند تا زمانی که شبکه نامناسب و برنامه ای حرام را نمی بیند، نمی توانید او را نهی از منکر کنید. اگر متوجه شدید فردی در منزل خود از آنتن ماهواره استفاده می کند نمی توانید او را متهم کنید؛ زیرا هرچند نگهداری و استفاده از این آنتن ها از نظر قانونی غیرمجاز باشد، اما دلیل نمی شود که ضرورتاً آن فرد با این آنتن برنامه های نامناسب و حرام را مشاهده می کند. هرچند نباید از یاد برد که قراردادن دیش ماهواره بر بام منزل، خود زمینه سوءظن و طرح تهمت و غیبت علیه انسان را فراهم می کند که باید از آن پرهیز کرد.

۲.تا گاوِ ماهی

اشاره

حال که تکلیف خود ماهواره و استفاده از آن روشن شد، تکلیف مسائل مرتبط با آن هم روشن می شود؛ یعنی اگر این آنتن برای استفادهٔ حرام تهیه شود پس پولی که بابت آن پرداخت شده برای کار حرام به کار رفته؛ درنتیجه فروشنده مالك این پول نخواهد بود و کمك برای نصب

و راه اندازی یا تعمیر و تعویض قطعات آن هم حرام خواهد بود.(۱)

بایـد پول این هزینه های حرام را هم در خمس سالیانه محاسـبه کند؛ زیرا پولی که صـرف کار حرام می شود در خرج و هزینه سال به حساب نمی آید.

پس اگر اصل کار خراب شـد به قول قدیمی ها تا «گاوِ ماهی» این خرابی پیش می رود. به علاوه گناه هر کسـی که به واسـطه این آنتن مبتلاـ به نگـاه حرام شود یـا در عقایـد و باورهـایش انحراف ایجـاد شود، علاـوه بر خودش بر باعث و بانی هم نوشـته خواهد شد.

خلاـصه بایـد دنـدان لق هوس را کشـید و دور این مسائل نرفت که آخر و عاقبت خوشـی نـدارد و این دایره های زنگ زده بر پشت خانه ها اغلب دروازه ای به سوی جهنم برای اهل خانه خواهد بود و باید از آن پرهیز کرد.

اینجاست که خداوند می فرماید از «گام های شـیطان پیروی نکنید»؛(۲) یعنی طوری حرکت نکنیـد که در نهایت به انحراف و آلودگی مبتلا شویـد. درنتیجه خریدن «LCD یا LED» که انسان را قلقلك بدهـد «مگه می شه آدم «LCD» داشته باشه بدون آنتن ماهواره؟» بهتر است از همان اول اتفاق نیفتد و همان تلویزیون حبابی قدیمی خودمان که

ص:۴۹

۱- .http://makarem.ir/Question/ViewQuestion.aspx?lid=۰mid=۲۵۵۰۶ نیز: آیـــت الله خـــامنه ای؛ اجوبهالاستفتائات؛ سؤال۱۲۱۷.

۲- . نور: ۲۱.

شبکه های داخلی را می گیرد هزار مرتبه می ارزد به کیفیت تصویر آیینه ای که هزار جور خطر و لغزش را به دنبال دارد.

خلاصه

در زمینهٔ خرید و نصب آنتن های ماهواره باید به این امور هم توجه داشته باشیم که استفاده از شبکه های استانی و یا شبکه های دینی لزوماً به معنای حل مشکل شرعی نیست؛ زیرا با این وجود مشکل منع قانونی حل نمی شود، به علاوه امکان سوءاستفاده و آلوده شدن دیگر اعضای خانواده از این ابزار وجود دارد که نباید آن را نادیده گرفت.

در نهایت باید توجه داشت که وقتی استفاده از این وسیله حرام شد، خرید و فروش و نصب و تعمیر آن و پول گرفتن در ازای این خدمات هم جایز نخواهد بود.

ص:۵۰

تصویر

لوح فشرده کتابچه‌های رهنما (نسخهٔ ۲)
مرکز پخش : مشهد مقدس،حرم مطهر، نبش باب الجواد(ع)، فروشگاه عرضهٔ محصولات رضوی
تلفن : ۰۵۱۱-۲۲۸۵۲۰۴

تصویر

نسخهٔ ویژه تلفن همراه کتابچه‌های رهنما (نسخهٔ ۲)

محل دریافت:

- حرم مطهر، مرکز پاسخگویی به سوالات دینی آستان قدس رضوی (مدرسه پریزاد)
- وب کیوسک های مستقر در حرم مطهر

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آيا كسانى كه مى‌دانند و كسانى كه نمى‌دانند يكسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ.ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

قائمیه
مرکز تحقیقات رایانه ای
اصفهان
www
برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی
www.Ghaemiyeh.com
www.Ghaemiyeh.net
www.Ghaemiyeh.org
www.Ghaemiyeh.ir
مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.
۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹